

مُعرفی آثار و چهره‌های مُعاصِر

شادروان دکتر محمد مرسلین دانشیار^۱

محمد نوید جعفری[♦]

چکیده

زبان فارسی همراه با سپاهیان غزنویان و غوریان به سرزمین هند راه یافت و تا مدتی طولانی زبان رسمی هند شد و بر روی ذهن و قلب مردم این کشور تأثیر زیادی گذاشت، اما در دوران رژیم بریتانیایی‌ها رونق خود را از دست داد و متأسفانه بعد از استقلال کشورمان هم اوضاع از وضع پیشین بدتر گردید. دانش‌آموزان هندی دیگر هیچ علاقه‌ای برای یادگیری زبان فارسی به عنوان رشته‌ای تحصیلی نداشتند، و بیشتر برای تحصیل کردن رشته‌های مدرن مثل

مهندسی، پزشکی، حسابداری و مدیریت و غیره علاقه نشان می‌دادند. رفته‌رفته کاهش قابل ملاحظه‌ای در تعداد دانش‌آموزان و دانشجویان در مدرسه‌ها، دانشکده‌ها و دانشگاه‌ها به وجود آمد. در همین وقت که اوضاع تحصیل به زبان فارسی خوب نبود، جوانی از خیابان‌های تنگ و تاریک دهلی کهنه برخواست و برای چیدن گل‌های نو از گلستان زبان و ادبیات فارسی راهی ایران شد، و پس از برگشت به میهن فصل تازه‌ای در ساحت این زبان شیرین باز کرد. اسم این جوان دکتر «محمد مرسلین دانشیار» بود.

۱. بعضی از اطلاعات شخصی این مقاله مبنی بر سخنان خانواده و دیگر وابستگان آن استاد فقید است. ♦ دانشجوی دکترای زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه جامعه ملیه اسلامی، دهلی‌نو.

زندگی شخصی

شادراوان استاد دکتر محمد مرسلین دانشیار در اول ژانویه ۱۹۳۴ میلادی به محل حویلی شیرافکن خان، بلیماران واقع در دهلی کهنه چشم به جهان گشود. او به خانواده‌ای از تجار موسوم به «عطار» نسبت داشت. نام پدر بزرگوارش محمداسلام و مادر مهربانش بلقیس جهان بیگم بود. نامبرده تحصیلات ابتدایی و متوسطه را در مدرسه «اینگلو عربک اسکول» دهلی به پایان رساند و در سال ۱۹۵۲ میلادی برای ادامه تحصیل در رشته زبان و ادبیات فارسی وارد دانشگاه دهلی شد. در سال ۱۹۵۴ میلادی کارشناسی این رشته را با موفقیت و با کسب درجه ممتاز به پایان رساند.^۱ در همین سال به عنوان استاد زبان و ادبیات فارسی در بخش فارسی دانشکده «دهلی کالج» (ذاکر حسین دهلی کالج کنونی) وابسته به دانشگاه دهلی تعیین شد. (غالب انعامات، ص ۲ و جایزه سعدی، ص ۲۶). دکتر مرسلین با استاد خود و رئیس بخش فارسی دانشکده دکتر منظورحسین موسوی رابطه خیلی صمیمانه داشت. وی بنابر تشویق استادش برای ادامه تحصیلات با بورس تحصیلی که از طرف دولت ایران به او داده شده بود، در سال ۱۹۵۵ میلادی راهی ایران گردید. در سال ۱۹۵۹ میلادی با راهنمایی استاد دکتر حسین خطیبی از پایان‌نامه دکتری خود تحت عنوان «محمد طالب آملی و شرح حال و آثار او» دفاع کرد، و درجه دکتری در رشته زبان و ادبیات فارسی به دست آورد. (فارسی آموختگان، ص ۴۶). آقای دکتر مرسلین طی تحصیلات خود در دانشگاه تهران از محضر استادان نامداری چون استاد بدیع‌الزمان فروانفر، دکتر محمد معین، استاد ابراهیم پورداود، دکتر حسین خطیبی و دکتر پرویز ناتل خانری بهره برد. (جایزه سعدی، ص ۲۶).

شایان ذکر است که استاد شادراوان مرسلین بعد از استاد ارجمند پرفسور سید امیرحسن عابدی دومین هندی بود که از ایران فارغ‌التحصیل شده بود. وی در دوران اقامت چهار ساله‌اش در ایران، به درخواست سفیر هند در ایران، بدرالدین طیب جی، متونی مشتمل بر نظرات و اندیشه‌های مخصوص‌اش را از زبان فارسی به انگلیسی

---

۱. جایزه سعدی، ص ۲۶.

برگرداند. پس از بازگشت از ایران، وی با دختری از خانواده معززین دهلی، به نام شاه‌جهان، عقد همسری بست و در دانشکده مذکور مشغول تدریس زبان و ادبیات فارسی شد؛ دکتر مرسلین اولین استاد هندی بود که زبان و ادبیات جدید فارسی را در سرزمین عزیز ایران به صورت جدی معرفی نموده، و یادگیری زبان و ادبیات نوین ایران را آغاز کرد (غالب انعامات، ص ۲). او مدتی رئیس بخش فارسی دانشکده ذاکر حسین بود. بسیاری از استادان نامور زبان و ادبیات فارسی هند به‌ویژه در شهر دهلی، مثل دکتر محمد یوسف، استاد پیشین بخش فارسی دانشکده ذاکر حسین شبانه، استاد شادروان پروفیسور عبدالودود اظهر دهلوی رئیس پیشین بخش فارسی دانشگاه جواهر لعل نهرو، پروفیسور شریف حسین قاسمی، رئیس سابق بخش ادبیات فارسی دانشگاه دهلی، دکتر سید محمدیونس جعفری استاد اسبق دانشکده ذاکر حسین، شادروان پروفیسور نرگس جهان استاد بخش فارسی دانشگاه دهلی، دکتر شمیم‌الحق صدیقی استاد پیشین دانشکده ذاکر حسین، پرفسور چندرشیکر، استاد بخش فارسی دانشگاه دهلی، دکتر محمود فیاض هاشمی؛ استاد دانشکده ذاکر حسین شبانه، دکتر جمیل‌الرحمان استاد دانشکده ذاکر حسین، و خانم دکتر فوزیه استاد دانشکده ذاکر حسین شبانه، افتخار شاگردی ایشان را داشتند. (جایزه سعدی، ص ۲۷-۲۶). ناگفته نماند که میان استادان ذکر شده، شادروان دکتر محمدیونس جعفری و شمیم‌الحق صدیقی بعدها در دانشکده مذکور همکار وی نیز بوده‌اند.

این استاد گرانقدر مدت سی سال در بخش فارسی برون‌مرزی رادیوی سراسری هند به عنوان مترجم و مجری برنامه‌های رادیویی مشغول کار بوده است. او در رادیو دهلی آخرین اخبار هند و جهان، تفسیر روز، و بررسی مطبوعاتی از زبان انگلیسی به فارسی را ترجمه می‌کرد، و گفتارهایی روی موضوعات مختلف می‌نوشت (غالب انعامات، ص ۲). صدای مجری مذکور مثل نوشته‌اش دل‌نشین و دل‌پذیر بود و علاوه بر این، وی برای مدت سی سال در خانه فرهنگ جمهوری اسلامی ایران، دهلی نو، به هندیان زبان فارسی را آموزش داد. (جایزه سعدی، ص ۲۷، و گل‌های نو، ج ۱).

دکتر مرسلین به زبان‌های اردو، انگلیسی، فارسی و هندی آشنایی کامل داشت. (جایزه سعدی، ص ۲۷) بنابر همین توانایی‌ها وی ترجمه را با مهارت فوق‌العاد انجام

می‌داد. این استاد برجسته به کشورهای چوچ ایران، آمریکا، انگلستان، پاکستان و ترکیه نیز مسافرت‌هایی نموده بود. (جایزه سعدی، ص ۲۷)، و در سال ۱۹۹۳ میلادی سعادت‌ی به وی روی‌کرد و به حج بیت‌الله نیز مشرف گشت. وی مدتی هم در دانشگاه سدرن نوئیز، آمریکا دوره آموزشی فوق‌لیسانس رشته زبان‌شناسی شرکت نموده بود. (جایزه سعدی، ص ۲۷؛ گل‌های‌نو، ج ۳) ولی به‌علت دوری از خانواده این دوره آموزشی را ادامه نداد و به میهن برگشت. سرانجام وی در سال ۱۹۹۸ میلادی با مقام دانشجویی از دانشگاه بازنشسته شد. وی در دوران خدمتش ۴۴ سال بی‌وقفه فعالیت نمود، و در ترویج زبان و ادبیات فارسی نهایت سعی و کوشش خود را بجا آورد. (جایزه سعدی، ص ۲۸)

بعد از بازنشستگی به‌دلیل بیماری که داشت از مشاغل علمی کناره‌گیری کرد و گوشه‌نشین شد. پس از علاج و درمان طولانی‌مدت بتاریخ دوم سپتامبر ۲۰۱۸ میلادی به‌ساعت ۹ صبح در بیمارستان اسکورت (Escort) دهلی‌نو، آخرین نفس‌های خود را کشید و همان روز در یکی از گورستان‌های دهلی موسوم به «مهندیان» به خاک سپرده شد. چندروز پس از رحلت این استاد بزرگ به‌روز دوشنبه ۱۹ شهریورماه ۱۳۹۷ برابر با ۱۰ سپتامبر ۲۰۱۸ جلسه بزرگداشتی توسط انجمن ادبی بیدل دهلوی به کوشش آقای احسان‌الله شکراللهی مسؤل مرکز تحقیقات فارسی، دهلی‌نو، و دیگر کارمندان سفارت محترم جمهوری اسلامی ایران در خانه فرهنگ ایران، دهلی‌نو برگزار شد. در این نشست تعزیتی پیام تسلیت از طرف آقای دکتر غلام‌علی حداد عادل ریاست محترم بنیاد سعدی ایران نیز قرائت شد و تمام شاگردان استاد شادروان و چهرهای برجسته دنیای فارسی در هند مانند پرفیسور شریف‌حسین قاسمی، دکتر محمدیوسف، پروفیسور قمرغفار، پرفیسور علیم‌اشرف خان، دکتر سلیم‌ملک، دکتر کلیم اصغر، دکتر شمیم‌الحق صدیقی، دکتر شهناز‌آراء و دکتر شهناز‌پروین و غیره شرکت نمودند.

استاد محمد مرسلین جهان فانی را وداع گفت و خانمش شاه‌جهان و چهار دختر به نام شب‌نم، شیلا، شینا و صبا دانشیار از وی باقی ماندند.

استاد شادروان شخصی بسیار بزرگ بود. وی بسیار مؤدب و بردبار، کم حرف و گوشه‌نشین بود. وی همیشه از زندگی خود و هرچیز که داشت، راضی بود. هیچ‌وقت سعی و تلاش بی‌مورد جهت ترقی مادی و به‌دست آوردن منصب دنیایی انجام نداد. او فردی صادق و راست‌گو بود. فطرتاً زحمتکش و پرتلاش بود. وی با دانشجویانش استادی شفیق و مهربان، و با پدر و مادر خود پسری با ادب و فرمانبردار، با برادرانش یک دوست دانا و با همسرش همکار و دوست و برای دخترانش یک پدر کامل بود.

جوایز

- خانه فرهنگ جمهوری اسلامی ایران در دهلی‌نو به پاس زحمات و خدمات ارزنده استاد دکتر محمد مرسلین به زبان و ادبیات فارسی، طی چهارمین دوره «جایزه سعدی به پاسداشت خادمان زبان و ادب فارسی» را به وی اهداء نمود. اهداء این جایزه همزمان بود با گرامیداشت سی‌ویکمین سالگرد پیروزی انقلاب اسلامی ایران به تاریخ ۲۰ بهمن ۱۳۸۸، مصادف با ۹ فوریه ۲۰۱۵ که برنامه پرشکوهی در خانه فرهنگ جمهور اسلامی ایران واقع در دهلی‌نو برگزار شده بود، و دکتر کریم نجفی بزرگ، رایزن فرهنگی وقت، مسئولیت برگزاری مراسم اهدای جوایز را به عهده داشت. قابل ذکر است که هدف از اعطای جایزه سعدی، پاسداشت، حرمت‌گذاری و قدرشناسی از خدمات کسانی است که عمر خود را صرف گسترش زبان و ادب فارسی در هند نموده‌اند. به ویژه تشویق نسل جوان هند برای فراگیری زبان فارسی و آموختن فرهنگ و ادب ایران. (جایزه سعدی)
- مؤسسه نامدار زبان و ادبیات غالب انستی تیوت موسوم به ایوان غالب، واقع در دهلی‌نو، نیز به مناسبت گرامی‌داشت زادروز غالب دهلوی شاعر گرانقدر و معروف زبان اردو و فارسی، بتاريخ ۱۱ دسامبر ۲۰۱۵ در برنامه سالانه خود جایزه‌ای بنام «فخرالدین علی احمد غالب انعامات» را به‌خاطر شناخت تحقیق، نقد و انتقاد زبان ادب فارسی به این استاد نامبرده تقدیم نمود. (غالب انعامات)

آثار علمی

به طوری که قبلاً هم ذکر شد استاد محمد مرسلین به زبان‌های اردو، انگلیسی، هندی و فارسی تسلط کامل داشت. همچنین وی آثار گرانبهایی به این زبان‌ها از خود برجای گذاشت. برخی از آثار علمی وی به شرح زیر است:

۱. محمد طالب آملی و شرح حال و آثار او

استاد محترم در سال ۱۹۵۹ میلادی از دانشگاه تهران مدرک دکتری خود را دریافت کرد. وی کار تحقیق، نقد و انتقاد دوره دکتری خود را تحت نظارت استاد حسین خطیبی به پایان رساند. این اثر رساله دکتری وی است. متأسفانه رساله دکتری ایشان تاکنون به چاپ نرسیده است، اما نسخه‌ای از این رساله هنوز در کتابخانه دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه تهران نگهداری می‌شود. (فارسی آموختگان ۴۶).

چکیده پایان‌نامه ایشان را به عنوان نمونه نثر وی در ذیل ملاحظه کنید:

«مولانا محمد طالب آملی، چنان‌که از نسبتش پیداست، از اهالی آمل بود. تاریخ تولد او معلوم نیست، اما احتمالاً در حدود سال ۹۹۶ هجری می‌باشد. روزگار کودکی را در موطن خویش گذرانیده و همانجا به تحصیل دانش‌های رایج زمان خود پرداخت. وی پیش از بیست‌سالگی هندسه، منطق، هیأت، حکمت، فلسفه، تصوف، خوشنویسی و غیره را فرا گرفت و در این فنون مهارت کامل یافت.

وی در سال ۱۰۲۵ با معرفی اعتمادالدوله در زمره شعرای دربار درآمد. جهانگیرشاه چون شعرشناس بود مقدم او را گرامی داشت، تا این‌که به ملک‌الشعرایی ملقب گردید و پس از سپری شدن دوران ناکامی وی در دربار شاهان، در دربار جهانگیرشاه مقام و منزلت یافت.

طالب تقریباً چهل سال زندگی کرد. وی در آخر عمر از دست حاسدان به تنگ آمده بود. قصاید و قطعات او از شکایت معاصرین پر است و چون وی تاب مقاومت در خود ندید به ناچار گوشه عزلت گزید. سبب دیگر گوشه‌نشینی

طالب بیماری وی بود. او همیشه کمابیش مریض بود. چنانچه در چندین شعر از بیماری و رنجوری خود ذکر می‌کند.

به طور کلی وی از جلای وطن خود راضی بود و سرزمین هندوستان و قدردانی از مردم آن را دوست داشت، و بیت‌های زیادی در تأیید این مطلب سرود.

طالب از شعرای فرومایه به بدی یاد کرده و طی یک قصیده دو صنف شاعر خوب و بد را موازنه کرد. یکی از صفات برجسته شاعر، عزت نفس و بی‌نیازی اوست. مذهب او شیعه اثنی‌عشری بود. برخی از ممدوحان وی عبارتند از: شاه‌عباس صفوی، میر ابوالقاسم، میرزا محمدشفیع، ملک‌ش‌خان و ... . یک دیوان شعر مشتمل بر تقریباً ۱۹ هزار بیت از طالب باقی مانده است. ساقی‌نامه و جهانگیرنامه را هم به طالب منسوب کرده‌اند. (فارسی آموختگان، ص ۴۷)

۲. لمحۀ فکریه

پرفسور جان کنت گال بریت (John Kenneth Galbraith) سفیر پیشین آمریکا در دهلی‌نو، بسیار علاقمند به یادگیری زبان اردو بود و چون استاد محمد مرسلین در زبان اردو و انگلیسی مهارت کامل داشت، شخصی وی را به عنوان معلم زبان اردو به او پیشنهاد کرد. در زمان تدریس زبان اردو گال بریت از این استاد ترجمه کتابش *The Liberal Hour* را درخواست نمود. بعد از آن آقای دانشیار اثر مذکور را تحت عنوان «لمحۀ فکریه» از انگلیسی به زبان اردو ترجمه کرد. (غالب انعامات و پاسدران زبان فارسی در هند و جایزه سعدی). من بسیار سعی و کوشش نمودم تا نسخه چاپی این کتاب را به دست آورم اما موفق نشدم.

۳. فرهنگ فارسی هندی

رایزنی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در هند به منظور ارتقای حوزه زبانی بین دو کشور، طرح تدوین فرهنگ فارسی به زبان رسمی موجود (هندی) در هند را از سال ۱۳۷۰ میلادی در دستور کار قرار داد که پس از فراز و نشیب‌های فراوان به پایان رسید.

فرهنگ فارسی و هندی در دو جلد و حاوی ۲۷۰۰۰ واژه است. در هیأت تدوین این اثر گرانمایه سید باقر ابطحی سرپرست، مدیر گروه و ویراستار پرفسور چندر شیکر، و در گروه ترجمه و تدوین استاد دکتر مجیب رضوی، استاد دکتر راوندگار گیش، دکتر سید محمد یونس جعفری، دکتر مهتاب نراین ماتور، پرفسور عبدالرشید، مدوکر تیواری و دکتر گویند پرساد و معاون ویراستار دکتر علیم اشرف‌خان و سید حسن مهدی حسنی و دستیار خانم دکتر سیده خورشید فاطمه حسینی بودند. (فرهنگ فارسی هندی، ص ۳) علاوه بر اشخاص ذکر شده، دیگر دانشمندان و کارشناسان حوزه زبان در این پروژه نیز همکاری نمودند، در میان ایشان نام دکتر محمد مرسلین هم قابل تذکر است.

آقای سید باقر ابطحی سرپرست هیأت تدوین و مدیر مرکز تحقیقات فارسی، رایزنی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در، دهلی نو در پیشگفتار جلد نخست این اثر چنین می‌نگارد:

«در پایان بر خود لازم می‌داند از تمامی اعضای محترمی که از آغاز تاکنون در تدوین این فرهنگ و به ثمر رسیدن آن نقش مؤثر و کارسازی داشته‌اند، به خصوص زنده یاد دکتر ساتیانند جاوا که با تحمل زحمات و کوشش‌های قابل تقدیرش ارزش ماندگاری از خود برجای نهاد و همچنین از جانب آقای دکتر محمد مرسلین و استاد ترلوچن شاستری و آقای دکتر احمد شعیب قدوایی صمیمانه سپاسگزاری نماید.» (فرهنگ فارسی هندی جلد اول، ص ۱۰)

جلد اول و دوم این فرهنگ به سرپرستی آقای عیسی رضازاده رایزن فرهنگ ایران اولین مرتبه در چاپ‌خانه راج کامل پرکاشن دهلی نو در سال ۲۰۰۱ میلادی به حلیه طبع آراسته شد. (جلد دوم فرهنگ فارسی هند، ص ۲)

۴. گل‌های نو

نام استاد محمد مرسلین دانشیار در بین تمام استادان فارسی بدین لحاظ حایز اهمیت است که وی نخستین شخصی بود که تدریس زبان فارسی جدید در هندوستان را به راه انداخت. قبل از این در مدارس و مراکز تحصیلی هند کتاب‌های کلاسیک فارسی مثل آمدنامه، گلزار دبستان، پندنامه، کریم سعدی، گلستان و بوستان سعدی، اخلاق محسنی

و غیر... آموزش داده می‌شد و دانش‌آموزان و استادان زبان جدید ایران را بلد نبودند و همان تدریس قدیمی را پیش می‌بردند. در آن روزگار تدریس زبان فارسی رونق پیشین خود را از دست داده بود و به حالت خیلی بد قرار گرفته بود، و آینده زبان فارسی در این سرزمین پهناور به معرض خطر افتاده بود. اگرچه تحصیلات زبان فارسی بر اساس روش قدیمی ادامه داشت و متون کلاسیک شامل برنامه درسی بود، ولی هندیان از طرز و روش فارسی رایج در ایران بی‌خبر بودند. در یک مدت خیلی طولانی تغییر چشمگیری در گفتار و نوشتار این زبان صورت گرفته بود. در نتیجه کتاب‌هایی که قبلاً ذکر شد در مورد برطرف کردن نیازهای کنونی بی‌فایده بودند و منظور اساسی و حیاتی این کتاب‌ها که آموزش زبان بود، از دست رفته بود، و نیازمندی نوآموزان و دانشجویان را برطرف نمی‌کردند. مختصر این‌که روش تدریس مذکور برای دانش‌آموزان هندی ثمربخش نبود.

هنگامی که وی از ایران به هند مراجعت نمود، در دانشکدهٔ دهلی مشغول تدریس زبان و ادبیات فارسی شد. وی برای اولین مرتبه زبان جدید فارسی را به دانش‌آموزان و دانشجویان هند معرفی نمود. وی با این کتاب خود (گل‌های نو) قدم به عرصهٔ زبان‌آموزی نهاد.

این کتاب آموزش زبان فارسی به اسم «گل‌های نو» دارای سه جزء است، که استاد محترم بین سال‌های ۶۵-۱۹۶۴ میلادی تألیف نمود (پاسداران زبان فارسی در هند، ص ۱۰۵) و از سوی چاپخانه «بهارت آفسیت پریس، دهلی» به چاپ رسید و ناشر آن محمدناصر بود. (گل‌های نو).

دکتر مرسلین کوشش و تلاش زیاد نمود تا این کتاب را مطابق ضرورت دانش‌آموزان هندی به رشته تحریر درآورد. وی در این کتاب زبان فارسی را به وسیله زبان اردو یاد داد، زیرا که این استاد دوراندیش به این باور داشت که نوآموزان هندی می‌توانند به وسیله زبان مادری‌شان (اردو) زبان فارسی جدید را بزودی و آسانی بیاموزند. همین امر باعث شد که کتاب گل‌های نو را تألیف نماید و در حقیقت این اثر برای نوآموزان و دانش‌آموزان مکاتب و مدارس ابتدایی و متوسط است. (پیشگفتار از گل‌های نو، جزء اول)

گل‌های نو کتاب جالبی است. همان‌گونه که گفته شد این کتاب دارای سه جزء است: جز اول شامل ۲۸ درس، یک مصدرنامه و فعل‌نامه است، و در درس دو شعر هم وجود دارد. در هر درس یک متن مختصر فارسی قرار دارد و در زیرنویس‌ها توضیحات به زبان اردو داده شده است. در این پاروقی‌ها اول معنی واژه‌های نوین و مهم و بعد از آن نکات مهم مربوط به گرامر تحت عنوان «توجه» به ترتیب الفبایی مطرح شده است و در آخر تمرین‌هایی مثل جای خالی، ترجمه از فارسی به اردو و از اردو به فارسی، وابسته به موضوع درس، به ترتیب الفبایی ارائه شده است.

جزء دوم کتاب گل‌های نو حاوی ۴۸ درس است، و علاوه بر دروس در پایان این کتاب یک فرهنگ واژگان مشکل و مصدرنامه موجود است. در این قسمت گرامر زبان فارسی یاد داده شده است. علاوه بر یادگیری دستور زبان فارسی در بین درس‌ها طرز نامه‌نگاری نیز یاد داده شده است. هر درس پرسش‌های وابسته به درس دارد. این پرسش‌ها به زبان فارسی‌اند و پاسخ‌ها به زبان فارسی نیاز دارند و بعد از این تمرین‌ها مثل توضیح نکات دستوری درس، درست‌سازی جمله‌های غلط، جاهای خالی، صرف فعل و پس از تمرین برگردان جمله‌های فارسی به اردو یا جمله‌های اردو به فارسی قرار دارد. همراه نثر در این قسمت شعرها هم شامل هستند.

قسمت سوم این کتاب دارای ۴۸ درس است و با شعر نظامی گنجوی، آغاز می‌شود. نسبت به دو جزء قبلی در این جزء شعرهای بیشتری هست و مانند نسخه اول و دوم در این فرهنگ مصدرنامه هم وجود دارد. این جزء همان روش قبلی را پیروی می‌کند. اول متن درس و پس از آن، پرسش‌ها، نکات مهم و قابل توجه، تمرین‌های خانه‌های خالی و برگردان می‌آید.

قابل ذکر است که استاد شادروان در تدوین این اثر از کتاب‌های آموزشی فارسی مانند دوّم دبستان، کیهان بچه‌ها، نوشته استاد سعید نفیسی و دستور زبان و گلستان سعدی و شعرهای گویندگان جدید و قدیم مثل نظامی گنجوی، محمدحسین بهجت تبریزی (شهریار)، عباس یمنی شریف، حبیب یغمایی، مولانا عبدالرحمن جامی، پروین اعتصامی و صدقی و... استفاده نموده است.

در زمان آقای دکتر مرسلین مابین لہجہ و تلفظ زبان اردو و فارسی تفاوت وجود نداشت۔ زبان فارسی مطابق زبان اردو خواندہ و نوشتہ می شد۔ حرف ہای مخصوص اردو مانند نون غنہ (U) و یای مجہول (ے) وغیرہ در زبان فارسی ہم بہ کار بردہ می شدند، اما در زبانی کہ در ایران رایج بود، این چیزها ہیچ وجود نداشتند، و صدای کسرہ، ضمہ و فتحہ بین اردو و فارسی یکسان خواندہ می شد۔ این مایہ افتخار دکتر محمد مرسلین دانشیار بود کہ وی این مسئلہ را حس کردہ و مورد توجہ قرار داد۔ ایشان در کتاب نام بردہ روی این نکات مہم تحقیق زیاد نمودہ و بہ تلفظ ایرانی تأکید ورزید۔ وی در کتاب مذکور بعضی از نکتہ ہای مربوط بہ مسایل متفاوت تلفظ بین اردو و فارسی را آشکار ساخت کہ صد درصد برای دانش آموزان ہندی ثمرآور واقع شد۔ وی این امور را مورد توضیح قرار دادہ و روش درست نوشتن و درست خواندن فارسی را نمایان کرد۔ بہ خاطر واضح نمودن صدای درست فارسی ایرانی واژگان را بہ خط رومی (Roman Script) و دیوناگری (Hindi) نوشت تا فرق مابین اردو و فارسی برای دانش آموزان واضح شود۔ (پیشگفتار گل ہای نو، ص ۲)

در ذیل برخی از نکات وابستہ بہ این موضوع را ملاحظہ کنید:

«اگرچہ اعراب کے ذریعہ یہ کوشش کی گئی ہے کہ بچے وہی تلفظ سیکھیں جسے اہل زبان معیاری سمجھتے ہیں، تاہم بعض موارد میں اعراب کا سہارا کافی نہیں ہوتا، اس لئے چند امور کی وضاحت ضروری ہے»
(البتہ با مصوت ہا این کوشش شدہ است کہ بچگان ہمین لہجہ را یاد بگیرند کہ نزد اہل زبان معتبر است، اما بعضی از موارد مصوت ہا کافی نیستند، لذا لازم است کہ چند نکتہ را واضح کنند)

«فارسی میں پیش کی حرکت اردو میں پیش کی حرکت سے مختلف ہے۔ فارسی کا پیش انگریزی کا «O» ہے
«U» نہیں ہے۔ مثلاً «گل» کا تلفظ اردو میں «Gul»، بلبل کا تلفظ Bulbul ہوتا ہے، مگر فارسی میں ان الفاظ کا تلفظ Gol اور Bolbol ہوتا ہے۔»

(در زبان فارسی صدای ضمہ با صدای ضمہ اردو مختلف می باشد۔ ضمہ فارسی صدای «O» انگلیسی دارد نہ کہ «U» مثل تلفظ گل در زبان اردو «Gul»، تلفظ بلبل Bulbul است ولی در فارسی این واژه ہا مثل Gol و Bolbol خواندہ می شوند۔)

«فارسی میں زیر کی حرکت انگریزی کے "E" کی عام حرکت جیسی ہوتی ہے "I" جیسی نہیں، چنانچہ تلفظ

کتاب کا تلفظ Kitab کے بجائے Ketab ہوتا ہے»

(در فارسی صدای کسرہ مطابق E انگلیسی است نہ مثل I، چنانچہ تلفظ واژہ کتاب

به جای Kitab، Ketab خوانده می شود.)

«زمرہ (ج) والی حرکت فارسی اور اردو میں الگ الگ ہے۔ اس زمرہ میں مذکور الفاظ سبب، میز، تیز کا

تلفظ یہ ہے۔ سبب، میز، تیز کی فارسی میں یائے مجهول "ے" تقریباً متروک ہو گئی ہے»

(صدای واژہ های گروه (ج) در فارسی و اردو فرق دارند. تلفظ واژہ های مذکور این

زمره سبب، میز، تیز مثل خط دیوناگری است. به همین دلیل در زبان فارسی یای

مجهول تقریباً از بین رفته است.)

«فارسی میں کسی لفظ کے آخر میں نون غنہ نہیں آتا، اردو میں ناداں، جاویداں، شیریں، نازنیں،

خون، گردوں جیسے الفاظ میں آخر حرف کی آواز اکثر نون غنہ ہوتی ہے۔ فارسی میں ان الفاظ کا تلفظ

ہمیشہ نون کی پوری آواز کے ساتھ ہوتا ہے»

(در زبان فارسی در پایان هیچ کلمه نون غنه (ن) بکار برده نمی شود. در زبان اردو در

آخر واژه ها مثل نادان، جاودان، شیرین، نازنین، خون، گردون صدای نون غنه دارند، ولی در

فارسی این کلمات همواره صدای کامل نون دارند.) (پیشگفتار گل های نو، جزء اول، ص ۵-۴)

بدون هیچ شک و تردید، این اثر استاد شادروان ارزش فراوان دارد. این کتاب برای

دانش آموزان و دانشجویان اردو زبان فارسی یک منبع آموزش ارزشمند است و بنابر

همین اهمیت و ارزش این کتاب در برنامه تحصیلی فارسی در دبستان های دهلی شامل

است، و تا هنوز در مدارس دولتی تدریس می شود. در عصر حاضر این کتاب هنوز

ارزش خود را از دست نداده است، و دانشجویان فارسی اردو زبان لازم است که این

کتاب را با دقت مورد مطالعه قرار دهند و از این گنجینه زبان ایران بهره ببرند.

در پایان این نوشته سروده هایی در رثای استاد محمد مرسلین را درج می کنم تا

یادکردن آن استاد زبان فارسی کامل بشود:

دکتر احمد علی برقی اعظمی:

دکتر محمد مرسلین دانشیار

حیف دکتر مرسلین از دار فانی درگذشت
 بود در هندوستان از چهره‌های سرشناس
 عندلیب گلشن شیرین بیانی درگذشت
 آنکه بوده گوهر گنج معانی درگذشت
 مرجع دانش پژوهان بود در دهلی‌نو
 از جهان با نقش‌های جاودانی درگذشت
 داشته در سینه خود یک دل درد آشنا
 کرده بر دل‌های مردم حکمرانی درگذشت

دکتر نقی عباس کیفی^۱:

استاد محمد مرسلین

سخن بود و استاد آن مرسلین
 بر انگشتی بوده او چون نگین
 سخن‌دان و استاد والامقام
 که رحمت بر او باد و جاوید نام
 نگین ادب، زینت پارسی
 همه عمر در خدمت پارسی
 که رحمت بر آن تربت پاک باد
 به آن که به ما فارسی یاد داد

منابع

۱. کتابچه جایزه سعدی؛ به پاسداشت خادمان زبان و ادب فارسی، چهارمین دوره اهداء، ۲۰ بهمن مصادف با ۹ فوریه ۲۰۱۰ میلادی، رایزنی فرهنگی سفارت جمهوری اسلامی ایران، دهلی‌نو.
۲. کتابچه غالب انعامات، ۱۱ دسمبر ۲۰۱۵، غالب انستی تیوت، ایوان غالب مارگ، دهلی‌نو.
۳. پاسداران زبان و ادبیات فارسی در هند، تهیه شده در مرکز تحقیقات زبان فارسی در هند دهلی‌نو، چاپخانه پرینت سیت، نوئیدا، اترپردیش، محل انتشار مرکز تحقیقات زبان فارسی در هند، خانه فرهنگ جمهوری اسلامی ایران، دهلی‌نو. ۱۵

---

۱. استاد میهمان بخش فارسی، دانشگاه دهلی، دهلی.

خرداد ۱۳۶۵ش.

۴. گل‌های نو، نگارش دکتر محمد مرسلین دانشیار دی لیت (تهران) ناشر: محمدناصر ۲۱۹ چوری والان، دهلی ۱۱۰۰۰۶، طبع بهارت آفسیت پریس دهلی، کتاب اوّل ۱۹۹۸، کتاب دوّم ۱۹۹۱ و کتاب سوّم ۱۹۹۱.
۵. فارسی آموختگان: مشخصات و چکیده پایان‌نامه فارسی آموختگان و فارسی آموزان خارجی دوره دکتراى زبان و ادبیات فارسی (۱۳۳۴-۱۳۷۷) پژوهش و تدوین: شعبان آزادی کناری، تهران: انتشار دبیرخانه شورای گسترش زبان و ادبیات فارسی. چاپ اول، ۱۹۹۹م.
۶. فرهنگ فارسی - هندی: دوجلد، صاحب‌امتیاز خانه فرهنگ جمهوری اسلامی ایران، دهلی نو، چاپ اول ۲۰۰۱، سرپرست سید باقر ابطحی و عیسی‌رضازاده، ویراستار دکتر چندرشیکهر، ناشر راج کمل پرکاشن، ۱-ب نیجاجی مارگ، دهلی نو.